

شجره نوری

تورک ارمیاقلری مرکز هیئت طر فندره آبدہ ب نشر اولر نور .
اول آلتنجی سنہ

جلد ۶

تور — ۱۹۲۷

نومرو ۳۱

تورکیات خبرلری

تورکیا یه عاند نشریاتیه ده معروف اولان اسکی روس مستشرق متوفی بهره زین،
حقنده، شورالر اتحادی علوم آقاده میسی اعضاسندن «پروفور بارتولد» اخیراً مهم بر
مقاله نشر ایتشدور. تورکیات انستیتوسی آستانلرندن عبدالقادر بک طرفندن ترجمه
ایدیلن بومقاله، هر نقطه نظرندن دقی جلب ایدم جک برقیتمده در.

(بهره زین) ک مندوب اولدینی نسلده، مستشرق بالکز منخصص اولاماز، کندینی
مصرف فیلولوژی و لینگویستیک کبی اختصاص ساحه لرینه حصر ایدم مژدی . (بهره زین) ک
اوکنده کی مثله بوتون شرق ایدی . شرق ملطری، بوتون ماضی، حال و استنبالی ایله بر
«کل» اولارق دیکلشدی . بوندن دولایدر، که « بهره زین » تاریخ و اونکله علاقه دار
علمله اشتغال ایدی .

(بهره زین) بر حیات ایکن روس (شرق اوکره نه علمی) چوق انکشاف ایش،
و بر چوق اختصاص ساحه لرینه آیرلشدی . مع مانیه بهره زین، وفاته قادر، طوتدینی یوله
ثابت قالدی . اونک مساعینه بونک تأثیری آز اولدی . چونکه او، ۶۰ نجی سنلره قدر
تمامیه تیلر ایش نظر و کوروشلره مالک ایدی . بهره زینک عاله نظری ده علی التدریج تکامل
ایش دکلدور . اونک دارالفنون طلبه سی اولدینی وقت کندینه مال ایندیکی نظریه لری
جدی بر تبدله مروض اولامشدر .

(بهره زین) ک بونظرلری نه صورتله تیلر ایندیکی بزه مفهوم دکلدور . او، معاصری
« واسیلیف » ک خلاف اولارق، طلبه ک دورینه عاند بک آز سوبله بور و معاملرینی ده آز
ذکر ایدیور .

I

استادلرندن بالکز (ف. ای ایردمان) ایله (کاشه بک) ی ذکر ایدیور . (ایردمان)
علمه سکوکانه عاند بر چوق اثرلر مؤتیدر . بوعالمک دیکر ساحه لرده اولدینی کبی بو ساحه یه
عاند بوتون اثرلرنده ده علمی حاضرلری ضعیف اولدینی کوزه چارپیور .

(بهرزه‌زین) ك كاظم بگله اولان مناسبتی ایی بیلوروز. بو عالمك وفاتی مناسبتیه یازدینی وفاتنامه (نیفرولوژی) ده بو مناسبتدن مفصل بحث ایتشد .

۱۸۴۱ نجی سنه ده بهرزه‌زین (شرق ادبیاتك ماغیتری) درجه‌سی آلمشدر. بودرجه‌یی هانکی موضوعه‌کی دیسر قاسیونیه قازاندیغنی بیله مه یوروز. چونکه او وقت دیسر قاسیونلر آل یازیلری اولارق قالیر، نشر اولونمازدی .

۱۸۴۲ ده (ویلهلم دیتهل) ایله برلکده او چ سنه ایچون شرق عملکتریته کوندرلمشدر. بونلره دستورالعمل کاظم بك طرفندن ترتیب ایدلمشدی .

بو دستورالعمل، بو عالمك اختصاصلرینی هیچ نظر اعتباره آلامدن، شرق قوملرینك لسانتری، دین و مذهبلیخی، عادت و عرفلرینی اوکره‌نکی طلب ایدیوردی. حتی (چین) سیاحتلرنده بونلره نباتات و دیگر طبیعیاته متعلق قوللکسیون طوبیلامالرینی اسرا ایتشدی .

مع مانیه (بهرزه‌زین) ك کنج ایکن بیله بك اطرافلی برعالم اولدیغنی کوزوبوروز. « آخینیده » لرك خط میخیلری، « ری » خرابه‌لری حقنده کی دوغری فکرلری - که بو آثارك بعدالاسلامی اولدیغنی سوبله‌مشدر - بونی کوستریبور . حالبوکه بهرزه‌زینك سلفی اولان یالکز « کیرییری » دکل حتی بو زمانك ایرانیانجیسی اولان « جیکسون » بیله « ری » خرابه‌لرنده قبلالاسلامی اثرلر آرافله مشغولدی .

II

بهرزه‌زین سیاحتك علی حابلرندن ماعدا، کزدیکی شهرلر و موقعلر حقنده بر قاج عمومی ماهیتده اثرلرده نشر ایتدی . ایسته بو اثرلری بهرزه‌زینی محرر اولارق طایتمشدر . ذاتا بو اثرلر علی پوپولر اولقندن زیاده [مجموعه و غزته محررلرینه خاص] اثرلردر . بونلردن مشهوری « شرق ره‌فورمانورلری » درکه اورتا عصر اسماعیلرینه (آساینلر) .

دائردر . (بهرزه‌زین) ك بوکونکی شرقه نظری نصل ایسه بواثرنده ده اونظر بارز صورتده کوریلور . علم مستشرق مفتیله بهرزه‌زین او زمانده کی « شرقده انباء و تجدد حرکتنری » واردر. شرق جدی بر صورتده حرکت کلیور، کبی سیار جله‌لره قارشو چیقیوردی. « عصرک یابدیغنی تصحیح قولای قولای اولماز » دییه بیلوردی . بو خطائی فکره قارشو چیقمان بهرزه‌زین دیگر بر خطائی فکره اشتراك ایتکدن اوزاق دکدی. او فکر ایسه « شرق نصل اولش ایسه اوپله قالاچقدر » فکریدر .

بوکی خدای فکر لرك یالکز مستشرقیه مخصوص اولادینی کورولمشدر. ۱۹۱۲ سنه‌سنده « آلمان طلبه‌لرینك تاریخ جیتلری » مجموعه‌سنده بحث جالب دقت بر وقعه (فاکت) قید ایدلمشدر :

ایتالیانك اتحادی، علم تاریخدن اوزاق دوران « لاسال » طرفندن دوغری اولارق خبر ویرلدیکی حالده « راثیومر » و « له‌بیل » (Lac bell) کبی عالم مؤرخلر طرفندن امکانش برشی تلقی اولونمشدر . له‌بیل ۱۸۵۹ سنه‌سی ۳۱ مازنده (دوسلدورف) ده بویوک

براجتماعده « ایتالیا اتحادی بر خیال اولدینی » و بو سفسطه خیالی آه نین شبه جزیره سنک ۲۰۰۰ سنه لک تاریخی قطعاً رد ایتدیکنی سوبله مشدی .

مؤرخ مستشرقلرک خطائی فکرلرینه باشلیجه سبب ، شرق خلق ابله غرب خلتنک ببقولوزینده بو بوک فرق اولدقنه ایتانیق ایدی . مستشرق مؤرخلری خطابه سوق ایدن شی ، شرقیلر حفته کی یا کابیش بر فکر در . بو فکره کوره شرقیلرک ببقولوزیسی کوبا غربیلرک ببقولوزیندن بوسوتون باشقه بر شکله ایمش ! (بهر زین) « شرق ره فورماورلری » نام اثرنده اسماعیلر (اسماعیلزم) حرکتی « موقتیز بر دینی ره فورماسیون نجره سی » دیه تانی ایدیور ؟ و « شرقی انسان حیاتی مشلرلی دائماً ایکنجی درجه به آتار . او ، دائماً کوزه کوروغنه بن عالمه مشولدر . بو عالم ابله اونک دائمی بر تماسده بولونماسی بابالرینک روابتلری و محل ادبیاتی ایجاب ایتدیریور ، دیور . حالبوکه عین زمانده مستشرقلر ایچنده « شرق انسانی » حفته دیگر بر فکر صاحبی اولانلرده موجود ایدی . بو ساحه ده (ل. ز. بوداغوف) ک فکر شایان دقتدر . ل. لازاروف ۱۸۶۱ سنه نده شرق فا کوکته « عمد فضولنک لیل و مجنونی حفته تحلیل » اسلی ته زینی تقدیم ایتمشدی . بوتزه ک خاتمه نده مؤلفک « شرق آدمی عموماً فانتیزی عالنده یاشایور . او کندینی احاطه ایدن عالم حفته آزه لاقه دارد . دیه چیقاردینی نتیجه یی ، مذ کوره (بوداغوف) شدتلی وقطی صورتده رد ایتمشدی . (بوداغوف) ک فکرینه کوره « شرق دولترلنده کی بوتون انقلاب و تحولاترک ، محیطک منفعلریله بلا واسطه تماس ایدن احتراص هیجانلرندن ظهور ایتدیکنی کوروپورز . دیک ، که بوتلر بو عالمه علاقه دار اولشلردر . شرق آدمی ده طبیق آوروپالی کی ارضی اولان سعادتلردن بول بول استفاده ایتک ایچون اوغراشیور . »

بهره زین ایچون شرق « باشقه بر دنیا » ایدی . بو عالمک ماضی ، حال و آتیه دایر فکرلرینی هپ دینی روابتلراوزرینه تأسیس ایدور ، واقعه لرله حسابلاشازدی . ۱۸۵۵ نجی سنه ده یازدینی « اسلامیتک معارفه اولان مناسبتی » نام مقاله سنده اسلام ایچون ضرری نتیجه لر چیقارمشدی . بوتون دلائلی قرآن آیتلری واحادیشدن عبارت اولوب تاریخی ماقطره اهیت و یرمه مشدر . مقاله سنک سوکنده بکده اساسی اولایان بر فکر سوبله مشدر . کوبا « اسکی آتوری و ابراتیلر بو کونکی مسلمانلردن مدنی اولشلر » مش . « انسانلرک ترقیسته رغماً اسلامیت دائمی بر آنا خرائیزم اولوب انسانلری کری به چکمکه ایمش . » مؤلف هیچ خاطرینه کنیرمه یور که IX و X نجی عصر خرستیایان عالمیله مجوسی رومالیرک مدنی سوبله لرینی مقایسه ایده جک بر مورخ ده خرستیایانلی حفته ده عین نتیجه به واصل اولاجقدر . بهره زینک اسلام حفته کی مقاله لرینه و « بو کونکی تورکیه » نام اثرینه قریم عیاره لرله علاقه دار اولان وقوعات تأثیر ایتمشدر . مع مافیه بوندن سوکراده بهره زین عین فکرلری تکراردن واز بکجه مشدر . « جوی اولوسنک داخل تشکیلاتی » نام اثرنده « اسلامک انتشاریله آلتون اورداده زراعت و شهر حیاتی ظهور ایتکله برابر علمی و عقلی انکشافی

تەبىئەتلىرى اولشدر . ياخود « فرەن » ك تشوخبەلەيدىر . بو مەلۇم اولمادى .
 « شرق مۇرخلىرى كىتەپخانەلىرى » نى بەرەزىن قازاندا ۱۸۵۹ - سەنەسەندە نەشر اىتمەككە باشلامشدى . بو مجموعه لردە نەشر اولونان اثرلر آشانى بوقارى رشىدالدىن اثرىنە استناد ايدن اثرلردىر . رشىدالدىن اثرىنى نەشرە ايسە اووقت « قاترمەر » طرفەندىن باشلانمشدى .
 بەرەزىن ، (قاترمەر) بو ايشى نەپائىتە كىتەپ دىيە اميد ايدىيوردى .
 بو وقتلردە (بەرەزىن) يالەكز دىكادى ، (سابلوكوف) كېى بر عالم ابوالغازى بهادر خانى ترجمە ايشى آلمشدى . (سابلوكوف قازان دارالفنونى ۱۸۲۰ - سەنەسەندە اكمال اىتمشدر) . باتزاروف دورجى ، ايلەنكى كېى كىچ عالمردە بونەپشاتدە اشتراك ايدىيورلردى .
 « كىتەپخانەلەر نەشرەلەپنە وقتدە (بەرەزىن) آلتون اوردان تارىخىنە عائد خان يارلىقلىرى ومىكوگادەدە اهمىت وىردى . قازان دارالفنونىدە محفوظ مىكوگانى توصيف ايدەرك قاتالوغ تصنيف ايتدى . بو قاتالوغ پەندە وىقپىلى دىكل دىيورلر . ذاتاً بونى مىكوگانى بەرەزىن كىندىسى دە اعتراف اىتمشدر .

V

بوقارىدە مذكور « جوبى اولونىك داخل تەشكىلاتى خفندە مونوغرافى » نام اثرى ۱۸۶۳ - دە نەشر اولونمش و (بەرەزىن) « يوكك عالم درجەسى » نى قازاندرمشدر . ۱۸۵۰ - سەنەسەندە نەشر ايتىدىكى « آلتون اوردانك داخل تەشكىلاتى » نام اثرىدن بو مىكوگاتر يارلىقلىرى ورشىدالدىن متن لىنە استنادىلە آيرىلير . رشىدالدىن تارىخىلە آشنا اولدقدن مىكوگانى (بەرەزىن) « آلتون اوردانك داخل تەشكىلاتى » نام اثرىدە سويلەدىكى بعضى فكرلردن واز كىچىدىكى كىندىسى اعتراف اىتمشدر .

حتى بعضى برلەندە اسكى اثرىدە پەندە دوغرى اولەرق قىد ايتىدىكى شىلرەك بىلە ايكىنجى اثرىدە خطا قىد اولنسى ، مؤلفك رشىدالدىن مثنى خطا اوقومىندن اولشدر . عموماً بو اثر پەندە يازلمشدر . چونكى (بەرەزىن) بو اثرى « دوكتور » درجەسى آلتى ايمچون يازلمشدى .

VI

رشىدالدىن (جامع التواريخ) ترجمەسى واوگا (بەرەزىن) ك حاشىەلىرى .
 (بەرەزىن) بونون مەلىك حياتىدە درسلىرە اهمىت وىرمەشدر . اوشاھرى موقتىلرە فضلە اهمىت وىرىيور ، بناءً عليه درسلىرىنى پەندە پەندە سورتدە (على دىكل) اوقوبوردى . او دىيوردى كە « ايكى اوچ طلبە » درس سويلەمەك كىم ايمچون مىراقلى اولور . روس مەكتەپلىرىدە آلمان پروفىسورلىرىنىك قورو علملىرىنى تەقدىم ايتمەك لزوم يوقلدە .